

УДК 81'367.4

ГРАМАТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ СЛІВ: СИНТАКСИЧНО ВІЛЬНІ І СИНТАКСИЧНО НЕЧЛЕНОВАНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

Марія ЛИЧУК (Київ, Україна)
e-mail: mariya.lychuk@gmail.com

ЛИЧУК Марія. ГРАМАТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ СЛІВ: СИНТАКСИЧНО ВІЛЬНІ І СИНТАКСИЧНО НЕЧЛЕНОВАНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

У статті досліджено специфіку граматичної сполучуваності компонентів у структурі синтаксично нечленованих словосполучень з опертям на категорію синтаксичної зв'язаності. Визначено основні ознаки, що детермінують граматичну сполучуваність компонентів: частиномовна належність ядерного компонента, його категорійне значення; категорійні ознаки ядерного компонента; семантичне спрямування залежного компонента.

Ключові слова: синтаксично нечленоване словосполучення; синтаксична зв'язаність; ядерний компонент; залежний компонент; граматична сполучуваність.

LYCHUK Mariia. GRAMATIC CONNECTIVITY OF GLOSSARY: SYNTACTICALLY FREE AND SYNTACTICALLY INDIVISIBLE WORD COMBINATIONS

In the article the specificity of the grammatical compatibility of components in the structure of syntactically indivisible word combinations with support in the category of syntactic connection is investigated. In the second half of the twentieth century the study of the compatibility of words in indivisible phrases were either sporadic or did not take into account the peculiarities of the structure and semantics of these phrases. Activation of research in the syntax of phrases in lingua-Ukrainian studies at the beginning of the XXI century caused deep attention to the study of the structure and semantics of syntactically indivisible word combinations, which made it possible to review the grammatical compatibility between their components. The purpose of the article is to determine the specificity of the grammatical compatibility of the components in the structure of syntactically indivisible word combinations with support in the category of syntactic connectivity. In syntactically free phrases, the grammatical compatibility of words is determined by the main features, which are endowed with the main word: its lexical meaning, categorial meaning and categorial features. In syntactically indivisible phrases, connectivity has its own specificity: it is qualified as syntactically conditioned. The lexical and grammatical value of syntactically indivisible word combinations is due to the combination of nuclear and dependent words. The grammatical compatibility of a nuclear component in syntactically indivisible word combinations is determined by the following features: 1. Part-language affiliation of a nuclear component, its categorial value. 2. Category features of a nuclear component. 3. Semantic direction of the dependent component. Valency possibilities of components are conditioned by their differentiated features, the main of which are: 1) components are expressed in full-fledged words; 2) syntactic connection depends on the part-language affiliation of the nuclear component and the specificity of grammatical compatibility; 3) syntactic unbundling as the ability to occupy the position of one of the members of the sentence.

Ключевые слова: syntactically indivisible word combinations; syntactic connection; nuclear component; dependent component; grammatical compatibility.

Постановка проблеми. Сполучуваність є важливою властивістю слова. На думку В. Д. Аракіна, «слово, крім своїх відомих характеристик звукової оболонки, поняттєво-предметного змісту, граматичної валентності, має ще одну важливу властивість – потенційну здатність вибірково сполучатися з іншими словами» [2, с. 34], що особливо виразно простежується у синтаксично нечленованих словосполученнях – синтаксичних конструкціях, неподільних за структурою і цілісних у змістовому плані.

Проблеми сполучуваності компонентів у неподільних сполученнях досліджували І. О. Мельчук [10, с. 73–79], Н. З. Котелова [7, с. 81], Ю. Д. Апресян [1, с. 338–341] та ін. Однак дослідження лінгвістів були або епізодичними, або не враховували особливості структури та семантики неподільних словосполучень.

Активізація досліджень у синтаксисі словосполучення в лінгвоукраїністиці початку ХХІ ст. спричинила поглиблену увагу до вивчення структури та семантики синтаксично нечленованих словосполучень, що й уможливило перегляд граматичної сполучуваності між їхніми компонентами.

Мета статті – визначити специфіку граматичної сполучуваності компонентів у структурі синтаксично нечленованих словосполучень з опертям на категорію синтаксичної зв'язаності.

У 50-х роках ХХ ст. поняття неподільних сполучень слів дослідники часто визначали інтуїтивно. Пропонуючи терміни «стійкість» та «ідіоматичність», І. О. Мельчук зазначав: «Якщо розглядати сполучення яких-небудь елементів, природно називати стійким таке сполучення певних елементів, у яких ці елементи трапляються значно частіше, ніж в інших сполученнях» [10, с. 73]. Він аналізував ці поняття формально, не пов'язуючи з планом змісту: «Стойкість сполучення щодо певного елемента вимірюється вірогідністю, з якою цей елемент передбачає спільну появу інших елементів сполучення» [Там само, с. 73].

Н. З. Котелова інтерпретувала сполучуваність як «набір та умови реалізації поширювачів слова» [7, с. 81]. Вона називала важливі ознаки граматичної сполучуваності: факультативність, обов'язковість, диз'юнктивність, кон'юнктивність, варіативність, зворотність, спрямованість [Там само, с. 81].

Сполучуваність у синтаксично нечленованих словосполученнях однією з перших представила Л. Д. Чеснокова, яка визначила її як «синтаксично зумовлену» чи «конструктивно зумовлену», унаслідок якої поставали здебільшого трикомпонентні словосполучення [13, с. 13–17]. Дослідниця вважала, що характер сполучуваності слів може видозмінювати синтаксична функція в реченні, зокрема звернула увагу на те, що «факультативна сполучуваність слова під впливом його синтаксичної функції може перейти в обов'язкову» [Там само, с. 15]. Напр.: *рос. Слава етих людей – настояшая слава*. Л. Д. Чеснокова назвала зв'язок означення з означуваним словом «сильним зв'язком, що виражає обов'язкову сполучуваність», адже означення містять основне семантичне навантаження, особливо у присудку [Там само, с. 15].

М. В. Балко виділила три типи граматичної сполучуваності в синтаксично нечленованих словосполученнях на основі чинників, які зумовлюють граматичну сполучуваність компонентів синтаксично вільного словосполучення [3, с. 49–50].

1. Мотивована лексичним значенням слів. Ця сполучуваність, з одного боку, є здатністю слова поєднуватися з іншими словами, а з іншого – засобом відмежування певного лексичного значення слова від інших лексичних значень.

2. Зумовлена лексико-граматичними особливостями слова. З огляду на категорійне значення стрижневих слів спостерігаємо обмеження щодо поширення сполучуваності на слова будь-яких лексико-граматичних класів, натомість сполучуваність закріплена лише за певним класом слів [Там само, с. 50].

3. Зумовлена певною граматичною категорією без впливу конкретного лексичного значення [Там само]. Наприклад, дієприкметники пасивного стану керують орудним відмінком без прийменника, що визначає виконавця дії, пор.: *написаний другом, прочитаний учнем* та ін. [Там само].

Отже, у синтаксично вільних словосполученнях граматична сполучуваність слів детермінована основними ознаками, якими наділене головне слово: його лексичним значенням, категорійним значенням і категорійними ознаками.

Реченнева структура демонструє реалізацію синтаксичних потенцій слів у різних типах словосполучень. У синтаксично вільному словосполученні головне слово є носієм активної відцентрової валентності, яку визначають як «спроможність головного слова мати при собі певні відкриті позиції, які заповнюють інші, залежні від нього слова» [12, с. 170]. Залежне слово є валентним партнером, що заповнює відкриті позиції носія валентності. Напр.: *писати (що?) листа (кому?) другові, привезти (що?) пакунок (чим?) машиною (звідки?) з пошти* та ін.

Валентні властивості слів у структурі синтаксично нечленованого словосполучення лінгвісти розглядали тільки побіжно [13, с. 13–17; 6, с. 18].

У синтаксично нечленованому словосполученні сполучуваність має свою специфіку: її кваліфікують як синтаксично зумовлену. Саме синтаксична позиція впливає на стрижнєве слово так, що воно стає семантично послабленим або спустошеним. З огляду на це стрижнєве слово потребує залежного слова для свого увиразнення, уточнення, підсилення свого лексичного значення. Лексична і граматична повноцінність синтаксично нечленованих словосполучень зумовлена поєднанням граматично стрижневого і залежного слів. Це спостерігаємо на прикладі синтаксично нечленованих словосполучень, одним із компонентів яких є іменник, що виражає найзагальнішу ознаку предмета, є назвою родового поняття, як-от: *людина, жінка, чоловік, хлопець, дівчина, птах* та ін., а другий – обов'язковий залежний атрибутивний компонент, є назвою видового поняття. Напр.: *Він ішов, як ідуть бідні люди... ішов, все одно – на життя чи на смерть* (О. Кобилянська).

Синсемантичність ядерного компонента мотивована тим, що позначувана ним ознака може міститися або в пояснюваному, граматично залежному, компонентіві, або в найближчому контексті. Залежний компонент зосереджує в собі основне лексичне

навантаження. Прозора синсемантичність ядерного компонента виявляється в синтаксично нечленованих словосполученнях з компонентами *зросту, віку, з очима, з носом* та ін. Позиція підмета, присудка чи означення вимагає граматичної і лексичної повноцінності неподільної єдності: іменникові компоненти *зросту, віку, з очима, з руками* та інші обов'язково доповнюються атрибутивним компонентом. Напр.: *На порозі стояла струнка русокаса дівчина, з чисто синіми очима, а біля неї – високий чорнявий юнак* (М. Вайно); *Русалка мала вигляд молодої дівчини з довгим світлим волоссям...* (О. Жовна).

Компоненти структурної схеми синтаксично нечленованих словосполучень мають потенційну можливість поєднуватися один з одним залежно від особливостей синтаксичних зв'язків, семантичної узгодженості та граматичної відповідності між ними [8, с. 368]. Їх диференціюють на ядерні і залежні. Наявність ядерного і залежного чи залежних компонентів у структурі синтаксично нечленованого словосполучення зумовлює її значення. Модель синтаксично нечленованого словосполучення формує ядерний компонент, виражений числівником, іменником, дієсловом, займенниковим словом тощо, та залежні – різної частиномовної належності.

У формальному плані синтаксична зв'язаність компонентів синтаксично нечленованих словосполучень детермінує їхню структурну організацію: установлює чітку послідовність компонентів – препозицію ядерного щодо залежних, незворотність місцерозташування ядерного і залежного чи залежних компонентів [9, с. 145].

Граматична сполучуваність ядерного компонента у синтаксично нечленованих словосполученнях детермінована сукупністю таких ознак, як:

1. Частиномовна належність ядерного компонента, його категорійне значення.

У кількісно-іменних синтаксично нечленованих словосполученнях ядерними компонентами є числівники як певний лексико-граматичний клас слів, що називають абстраговані кількісні поняття, позбавлені предметності. Ономасіологічне значення числівника віддзеркалює його здатність поєднуватися з іншими словами. Слова з кількісним значенням потребують переважно іменникового залежного компонента, адже абстрактна кількісна ознака може бути передана тільки через конкретний предмет. Означальні іменникові компоненти уточнюють семантичну структуру числівників, істотно інформаційно доповнюють їх. Напр.: *Ой три шляхи широкії Докупи зійшлися* (Т. Шевченко); *Як на свої чотирнадцять років, Катя здається майже дорослою; Так триває два дні. Два дні – й жодної відвертої розмови* (Із творів В. Козаченка).

У декількох типах синтаксично нечленованих словосполучень ядерним компонентом є займенникові слова, що, виконуючи контекстно-вказівну функцію, тільки вказують на істоту чи предмет. Це вможливує сполучення їх з іменником, прикметником або дієприкметником. Напр.: *І якщо хтось із офіцерів вирушав з перевіркою, третій пост встигав зателефонувати в караулку...* (Ю. Андрухович); *Щось із речей виділося на дні колодязя* (В. Трубай).

2. Категорійні ознаки ядерного компонента. Граматична форма ядерного компонента визначає граматичну форму залежного, напр.: *хтось з старших, найвищого з групи, дівчина з русими косами, голубими очима* тощо. У синтаксично нечленованих словосполученнях, у яких першим компонентом є змінювана числівникова лексема, залежні слова можуть бути виражені грамемами або називного, або родового чи знахідного відмінків. Напр.: *Верчуся, світу доживаю, А за дверима про своє Солдатське нежитіє Два часовії розмовляють* (Т. Шевченко); *Кільканадцять пострілів відбилися у хвилях і полягли по берегах* (Ю. Яновський). Якщо ядерний компонент виражений іменниковою лексемою на означення початку / середини / кінця явища, то залежний може мати форму родового відмінка, напр.: *На етапі редакційної журналістики відбувається становлення... моделі public relation – моделі публічної (масової) інформації, особливо актуальної від початку ХХ століття* (Буковинський журнал, 2006, № 4); *Був кінець червня* (О. Лишега).

У деяких типах синтаксично нечленованих словосполучень, зокрема зі значенням сумісності, чи словосполученнях, утворених поєднанням лексем з *обличчям, з руками, з голосом, з очима* + *прикметник* чи *дієприкметник*, залежні компоненти в реченнєвій структурі виражені грамею орудного відмінка (пор.: *Ввечері Нимідора з Джерихою*

принесли в ряднах одважене панське прядиво (І. Нечуй-Левицький); Двері зачинилися, а ми з Максимом тільки зітхнули: яка була нагода (Ю. Збанацький); Дівчина з великими очима злякано глянула на нього (Г. Цимбалюк); у словосполученнях, у яких перший компонент має абстрактне значення – справа, штука, факт, об'єкт та інші, залежний компонент виражений грамемою називного відмінка, напр.: Життя – річ безжалісна (О. Кобилянська); Нуська – об'єкт підозрілий (Ю. Винничук).

Синтаксично нечленовані словосполучення на зразок з міста до села за морфологічним вираженням є прийменниково-іменниковими. Перший компонент, наділений граматичним значенням, визначає морфологічну форму другого компонента. Прийменникові комплекси з – до, з – в, від – до обмежують вираження граматичних форм для іменникових компонентів, а саме: перший та другий іменники виражені тільки грамемами родового відмінка однини або відповідно грамемою родового і грамемою знахідного відмінків однини. Іменникові лексеми сприймаються як застигли граматичні форми. Напр.: Бездумно тиняюся з кутка в куток, і з кожним кроком на мене накочуються хвилі суму і зненависті (В. Врублевський); Там був населений пункт, на околиці якого височіла цукроварня, укріплена від низу до самого даху кулететами (О. Гончар).

У деяких типах і різновидах синтаксично нечленованих словосполучень спостерігаємо семантичне спрямування залежного компонента. Саме тому надто звуженим чи обмеженим у семантичному плані є вибір залежних лексем: а) ядерний компонент називає міру ваги чи частину від цілого: метр тканини, кошик грибів, шматок булочки; б) ядерний компонент – назва родового поняття, залежний – видового, напр.: Сосна – одне із найстаріших дерев.

У синтаксично нечленованих словосполученнях з прийменниковими комплексами з – до, з – в, від – до, у – поблизу, в – на, на – під другий іменниковий компонент є семантично обмеженим. Уживання тільки одного компонента спричиняє незначне семантичне зрушення реченнєвої побудови. Неподільна єдність зразка в лузі на калині передає цілісне значення, достатнє в інформативному сенсі, яке не потребує доповнення чи конкретизації. Напр.: А Теофіла, щойно переступивши поріг, заметалася від стіни до стіни, як мечеться звірина... (М. Матіос); Защебече соловейко В лузі на калині, Заспіває козаченько, Ходя по долині... (Т. Шевченко).

Валентні можливості компонентів у деяких синтаксично нечленованих словосполученнях можуть бути детерміновані синтаксичною функцією. Такі спостереження мають стосунок до деяких типів синтаксично нечленованих словосполучень, зокрема з іменниковим компонентом на позначення найзагальніших ознак предмета (людина, люди, чоловік, жінка, дівчина, річ, птах, тварина, істота та ін.) та означальним компонентом. Наявність при ядерних компонентах синтаксично нечленованого словосполучення означень, узгоджених чи неузгоджених, стає обов'язковою, оскільки саме вони несуть головне значеннєве навантаження. Іменникові компоненти потребують обов'язкового означення в тих синтаксичних конструкціях, де «відбувається послаблення їхнього лексичного значення». Це спричинене тим, що названі слова виражають ознаку, яка вже зосереджена або в характеризувальному компоненті, або в найближчому контексті, тому нова інформація міститься не в іменниках, а в означеннях, що їх характеризують. Напр.: Конвалія – рослина отруйна. Орел – хижий птах. Більшість депутатів – люди літні.

Специфіка сполучуваності залежить і від семантики компонентів, що спостерігаємо під час утворення метафоричних і перифрастичних нечленованих словосполучень. Напр.: За двадцять метрів галявина обривалася вниз двадцятиметровим урвищем, і там внизу гострі уламки вулканічної породи зустрічали грудьми білі отари хвиль (Брати Капранови). Лексема отара містить сему 'великий' (великий гурт овець, кіз) [11, т. 5, с. 802], і саме цей сектор семної структури уможливив утворення метафоричного нечленованого словосполучення отари хвиль. Отже, синтаксично нечленовані словосполучення такого типу підлягають дії закону семантичного узгодження [5, с. 83; 4, с. 3–6].

Висновки. У синтаксично нечленованих словосполученнях значущими є валентні можливості ядерного компонента щодо залежного. Валентні можливості компонентів зумовлені їхніми диференційними ознаками, основними з яких є: 1) компоненти виражені повнозначними словами, один з яких має послаблену номінативність (синсемантичність);

2) синтаксична зв'язаність залежить від частиномовної належності ядерного компонента та специфіки граматичної сполучуваності; 3) синтаксична нечленованість як здатність займати позицію одного із членів речення.

У синтаксично нечленованому словосполученні сполучувальні можливості компонентів реалізуються на внутрішньосполученнєвому рівні. Внутрішня сполучуваність ґрунтується на синтаксичному зв'язку і семантико-синтаксичних відношеннях між самими компонентами таких словосполучень.

Перспективи дослідження. Перспективу подальших досліджень убачаємо в дослідженні прагматичних потенцій синтаксично нечленованих словосполучень у художньому та публіцистичному дискурсах.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды, том I. Лексическая семантика / Ю. Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – 472 с.
2. Аракин В. Д. Исследование семантической структуры и сочетаемости слов в английском языке / Аракин В. Д. – М.: Просвещение, 1987. – 157 с.
3. Балко М. В. Актуальні проблеми теорії словосполучення сучасної української мови: монографія / М. В. Балко. – Дніпропетровськ: Свідлер, 2014. – 349 с.
4. Гак В. Г. О семантической организации текста / Гак В. Г. // Лингвистика текста: материалы научной конференции. – М.: МГПИИЯ им. М. Тореца, 1974. – Ч. 1. – С. 6–14.
5. Гак В. Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания / Гак В. Г. // Семантическая структура слова. Психолингвистические исследования / отв. ред. А. А. Леонтьев. – М.: Наука, 1971. – С. 78–96.
6. Копотев М. В. Принципы синтаксической идиоматизации / Копотев М. В. – Хельсинки: Helsinki University Press, 2008. – 126 с.
7. Котелова Н. З. Значение слова и его сочетаемость / Котелова Н. З. – М.: Наука, 1975. – 141 с.
8. Личук М. І. Синтаксично нечленоване словосполучення: усталеність терміна, історія дослідження / М. І. Личук // Мовознавчий вісник: зб. наук. праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси: Вид-во Черкаського нац. ун-ту імені Богдана Хмельницького, 2016. – Вип. 21. – С. 142–148.
9. Личук М. І. Синтаксично нечленовані словосполучення як компонент реченнєвої структури / М. І. Личук // Тенденції розвитку української лексики та граматики / В. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк (ред.). – Warszawa, 2015. – Cz. 2. – t. 2. – С. 361–371.
10. Мельчук И. А. О терминах «устойчивость» и «идиоматичность» / Мельчук И. А. // Вопросы языкознания. – 1960. – № 4. – С. 73–79.
11. Словник української мови: [в 11 т.] / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 5: Н-О / ред. тому: В. О. Винник. – 1974. – 840 с.
12. Степанова М. Д., Хельбиг Г. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке / Степанова М. Д., Хельбиг Г. – М.: Высшая шк., 1978. – 259 с.
13. Чеснокова Л. Д. Грамматическая сочетаемость слов в простом предложении и факторы, обуславливающие ее // Сочетаемость языковых единиц / Чеснокова Л. Д. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1968. – С. 5–22.

REFERENCES

1. Апресян, Yu. D. (1995). *Izbrannyye trudy, tom I. Leksicheskaya semantika* [Lexical semantics]. Moscow: Shkola «Yazyki russkoj kul'tury».
2. Arakin, V. D. (1987). *Issledovanie semanticheskoy struktury i sochetaemosti slov v anglijskom yazyke* [The study of semantic structure and word compatibility in the English language]. Moscow: Prosveshchenie.
3. Balko, M. V. (2014). *Aktual'ni problemy teorii slovospoluchennya suchasnoyi ukrayins'koyi movy: monografiya* [Actual problems of the theory of the phrase Ukrainian modern language]. Dnipropetrovs'k: Svidler.
4. Gak, V. G. (1974). *O semanticheskoy organizacii teksta* [About semantic text organization // Text linguistics]. Moscow: MGPIIYA im. M. Toreza. – Ch. 1.
5. Gak, V. G. (1971). *Semanticheskaya struktura slova kak komponent semanticheskoy struktury vyskazyvaniya* [The semantic structure of the word as a component of the semantic structure of the utterance // The semantic structure of the word. Psycholinguistic Studies]. Moscow: Nauka.
6. Kopotev, M. V. (2008). *Principy sintaksicheskoy idiomatizacii* [Principles of syntactic idiomatization]. Hel'sinki: Helsinki University Press.
7. Kotelova, N. Z. (1975). *Znachenie slova i ego sochetaemost'* [The meaning of the word and its compatibility]. Moscow: Nauka.
8. Lychuk, M. I. (2016). *Syntaksychno nechlenovane slovospoluchennya: ustalenist` termina, istoriya doslidzhennya // Movoznavchy`j visnyk* [Syntactically indivisible word combinations: tense of the term, history of the study // Linguistics Bulletin]. Cherkasy: Vyd-vo Cherkas`kogo nacz. un-tu imeni Bogdana Hmel`nyts`kogo. – Vyp. 21.
9. Lychuk, M. I. (2015). *Syntaksychno nechlenovani slovospoluchennya yak komponent rechennyevoyi struktury // Tendenciyi rozvytku ukrayins`koyi leksyky` ta gramatyky* [Syntactically indivisible word combinations as a component of the sentence structure // Trends in the development of Ukrainian vocabulary and grammar]. Warszawa.

10. Mel'chuk, I. A. (1960). O terminah «ustojchivost'» i «idiomachnost'» // Voprosy yazykoznavaniya [On the terms «sustainability» and «idiomatic» // Questions of linguistics].

11. Slovnnyk ukraïns'koyi movy. (1974). [Dictionary of the Ukrainian language]. [v 11 t.]. T. 5: N-O / red. tomu: V. O. Vynn'k, L. A. Yurchuk.

12. Stepanova, M., Hel'big, G. (1978). Chasti rechi i problema valentnosti v sovremenom nemetskom yazyke [Parts of speech and the problem of valence in modern German]. Moscow: Vysshaya shkola.

13. Chesnokova, L. D. (1968). Grammaticheskaya sochetaemost' slov v prostom predlozhenii i faktory, obuslovlivayushchie yeye // Sochetaemost' yazykovykh edynits [The grammatical compatibility of words in a simple sentence and the factors causing it // Compatibility of language units]. Rostov-na-Donu: Izd-vo Rostovskogo un-ta.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Личук – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: граматики української мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Mariia Lychuk – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Journalism and Linguistic Communication.

Scientific interests: grammar of the Ukrainian language.

УДК 811.161.2'367.63

**ДО ПИТАННЯ ПРО ЧАСТИНИ МОВИ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ
КЛАСИФІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ**

Тетяна НЕСТЕРЕНКО (Кропивницький, Україна)

e-mail: tetiananesterenko1207@gmail.com

НЕСТЕРЕНКО Тетяна. ДО ПИТАННЯ ПРО ЧАСТИНИ МОВИ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

У статті узагальнено різноманітні підходи до класифікації лексико-граматичних класів слів в українській мові. Розглянуто й проаналізовано традиційні та сучасні класифікації частин мови. Визначено проблеми, які протягом тривалого часу заважають представникам різних лінгвістичних шкіл дійти згоди щодо одного з найбільш актуальних питань граматики.

Ключові слова: граматики; функційна граматики; морфологія; частини мови; клас службових слів.

NESTERENKO Tetiana. ON THE ISSUE OF THE PARTS OF SPEECH AND THE PRINCIPLES OF THEIR CLASSIFICATION IN MODERN LINGUISTICS

The article deals with one of the most topical issues of modern linguistics, which is the part of speech classification. Traditional classification is analyzed, according to which there are 10 parts of speech differentiated in Ukrainian language. Its flaws and the attempts to overcome them are showcased. It is emphasized that the result of classification depends on the criteria or the complex of criteria that the division will be based on. A possibility of creation of an objective homogeneous theory of the parts of speech is discarded. A number of heterogeneous classifications are critically analyzed, which were developed by Ukrainian linguists in different points in time, choosing a morphological, lexical or syntactic principle as base. A special position is taken by the part of speech classification of the Russian linguist V. V. Vinogradov, which played a major role in the Slavistics theory of the parts of speech in the 20th century and found its followers among the representatives of Ukrainian grammar school. A list of debatable problems of the modern part of speech theory is determined, among which is the issue of the number of parts of speech, part of speech differentiation unit, the “part of speech” term definition, hierarchy in the system of parts of speech, separate unit attribution to one or the other word class, status of the numeral, pronoun and service units: preposition, conjunctive, particle. The modern functionally-categorical grammar of Ukrainian language has a prospect to resolve the issues of the part of speech classification. Its representatives distinctly outline the part of speech differentiation criteria, follow them consistently and objectively determine the relation between classification units. The author reaches a conclusion that the modern classification of the parts of speech is a consequence of a compromise between syntactic, semantic and morphological principles. This compromise is a subjective reason of the discordances that exist in the parts of speech classification. The objective reason is the fact that the lexical content in regards to the parts of speech is constantly changing and developing. The search for new directions in the part of speech research continues in Ukrainian grammar. Meanwhile the rift between the scientific theory and school practice keeps growing, which requires the best achievements of functional grammar to be introduced into the plane of school education as soon as possible.

Key words: grammar; functional grammar; morphology; parts of speech; service word class.

Серед актуальних завдань сучасної морфології – розроблення частиномовної класифікації, її принципів і проблемних питань. За основу виокремлення частин мови в граматиках мов світу взято різні принципи (ознаки): логічний, логіко-семантичний, формально-граматичний, психологічний принцип, синтаксичний, лексико-граматичний, функціональний. У вітчизняній лінгвістиці значна увага присвячена описові основних принципів і вибору критеріїв диференціації лексико-граматичних класів слів. Разом з тим єдиної класифікації частин мови, яка б задовольнила прибічників різних граматики шкіл на сьогодні немає. Тож **метою** нашої розвідки є узагальнити сучасні підходи до класифікації частин мови й у такий спосіб долучитися до розв'язання однієї з найбільш актуальних проблем граматики української мови.

За визначенням В. О. Горпинича, «частини мови – це граматики класи (групи) слів, що різняться категорійним значенням, притаманними їм морфологічними ознаками,